

«Έφαγε σπατ» και η γιαγιά κουφάθηκε...», του Γιώργου Λιάλιου (Καθημερινή)

Ο νέος γυρίζει στο σπίτι του μετά το σχολείο. «Γιαγιά, γιαγιά!», λέει. «Σήμερα στο σχολείο έφαγα ένα φλας!...». Κι η γιαγιά απαντά εξαγριωμένη: «Όλο κάτι τέτοιες αηδίες πας και τρως και μετά γυρίζεις στο σπίτι και δεν θέλεις να φας τίποτα!». Το χαριτωμένο αυτό ανέκδοτο δείχνει με τρόπο παραστατικό τα καθημερινά... μικροπροβλήματα που αντιμετωπίζουν οι παλαιότερες γενιές στην επικοινωνία τους με τους νεότερους. Και η αλήθεια είναι ότι στον αιώνα της πληροφορίας, η «γλώσσα των νέων» ανανεώνεται ταχύτατα, εξελίσσεται και διεισδύει ακόμα και στην κοινή καθομιλουμένη. «Μην ανησυχείτε εάν δεν καταλαβαίνετε», λένε οι γλωσσολόγοι. «Ο ιδιαίτερος αυτός κώδικας συνδέεται άρρηκτα με τη νεανική συναναστροφή και δεν απειλεί ούτε τη γλώσσα μας ούτε τη νοημοσύνη των παιδιών».

Η γλώσσα της παρέας

Ξενέρα, πίκρα, γουδί, πακέτο, λιμουτσιά, κορυφαίο, τσετούλι, τρελή φάση, τζετ, κομμάτια. Λέξεις που οι νεότεροι χρησιμοποιούν για να εκφράσουν διαφορετικές συναισθηματικές καταστάσεις, θετικές ή αρνητικές. Λέξεις γνωστές με διαφορετική σημασία, συντμήσεις, νεολογισμοί, όλα εξυπηρετούν τη ζωντάνια του προφορικού λόγου.

«Είναι ο κώδικας με τον οποίο ο νέος λειτουργεί μέσα στην παρέα, όπου η πλάκα, η αμφισβήτηση, η ειρωνεία και το πείραγμα έχουν τον πρώτο λόγο», εξηγεί στην «Κ» ο πρύτανης του Πανεπιστημίου Αθηνών και καθηγητής Γλωσσολογίας κ. Γιώργος Μπαμπινιώτης. «Ενας κώδικας που δημιουργείται χωρίς αναστολές και εγκαταλείπεται εύκολα, με την ίδια ταχύτητα που συμβαίνουν τα πράγματα γύρω μας». Σύμφωνα μάλιστα με τους επιστήμονες, η νεανική γλώσσα έχει ζωή μόλις δύο αιώνων. «Αυτό που σήμερα ονομάζουμε γλώσσα των νέων δημιουργήθηκε σταδιακά μετά τη θεσμοθέτηση της νεότητας -εκπαιδευτικά και νομικά- στο δυτικό κόσμο τον 19ο αιώνα», λέει στην «Κ» ο γλωσσολόγος κ. Γιάννης Ανδρουτσόπουλος, επιστημονικός συνεργάτης του Ινστιτούτου Γερμανικής Γλώσσας του Μάνχαϊμ, ο οποίος έχει ασχοληθεί με τον ιδιαίτερο τρόπο έκφρασης των νέων σε τέσσερις διαφορετικές ευρωπαϊκές γλώσσες. «Η είσοδος στη νεότητα σήμερα συνδέεται ουσιαστικά με το πέρασμα στη δευτεροβάθμια εκπαίδευση, όπου τα παιδιά εισέρχονται σε ένα είδος κοινωνικής και επικοινωνιακής «αγοράς». Το παιδί βιώνει το πέρασμα από την παιδική ηλικία σε «κάτι άλλο», όπου έχουν σημασία διαφορετικά πράγματα. Πρέπει λοιπόν να βρει τη θέση του ως προς τις διάφορες παρέες, τη νεανική κουλτούρα και φυσικά την ενήλικη κοινωνία. Μέσα σε αυτό το πλαίσιο αναπτύσσεται το σύνολο των γλωσσικών φαινομένων που ονομάζουμε γλώσσα των νέων».

Τι μένει και τι φεύγει

Καθώς οι γενιές των νέων διαδέχονται η μία την άλλη, η γλώσσα τους ανανεώνεται συνεχώς. Ορισμένα στοιχεία θα περάσουν στην καθομιλουμένη και κάποια θα χαθούν, ή θα περιοριστούν σε μια συγκεκριμένη παρέα. «Οι λέξεις που συνήθως περνούν στην κοινή είναι αυτές που έχουν έντονο βιωματικό περιεχόμενο», εξηγεί ο κ. Μπαμπινιώτης. «Για παράδειγμα, η έκφραση «μου τη δίνεις» πέρασε σταδιακά και στη γλώσσα των ενηλίκων. Ο βιωματικός λόγος έχει μια εκφραστικότητα που αξιοποιείται από την κοινότητα». «Οι διαδικασίες διάχυσης γλωσσικών στοιχείων στην καθομιλουμένη δεν είναι σαφείς. Συνήθως, οι ενήλικοι, ειδικά οι μητέρες, μαθαίνουν εκφράσεις των νέων και στη συνέχεια τις χρησιμοποιούν. Επίσης, ένας νεαρός χρησιμοποιεί ορισμένα στοιχεία και στην ενήλικη ζωή του», προσθέτει ο κ. Ανδρουτσόπουλος.

Η επίδραση, ωστόσο, της γλώσσας των νέων στην κοινή θεωρείται μάλλον περιορισμένη. «Οι νέοι δεν έχουν αναστολές στο να χρησιμοποιούν λέξεις ή φράσεις έξω από τον κώδικα, οι οποίες μάλιστα ανανεώνονται ταχύτατα. Εξαιτίας όμως αυτού δεν θα φτάσουν τόσο εύκολα στο σύνολο. Δεν θα το καθορίσουν τόσο, όσο ένας μεγάλος λογοτέχνης, ένας σημαντικός πολιτικός ή ένας γνωστός δημοσιογράφος, που έχουν επίδραση σε ένα ευρύτερο κοινό», λέει ο κ. Μπαμπινιώτης. «Εάν μάλιστα η γλώσσα των νέων δεν είχε περάσει μέσα από τα ΜΜΕ, δεν θα είχε καμία επίδραση».

Ενήλικοι εναντίον ανηλίκων

Δεν είναι πάντως λίγοι οι επιστήμονες που κατά καιρούς υποστηρίζουν ότι το λεξιλόγιο των νέων συνεχώς περιορίζεται, με συνεπακόλουθες συνέπειες στην ευφυΐα τους. Οι γλωσσολόγοι είναι κατηγορηματικοί. «Υπάρχει ένας παραλογισμός και μια υπεργενίκευση. Θεωρούν με ανορθολογικό τρόπο ότι ο νέος έχει περιορισμένο κώδικα, αυτόν που χρησιμοποιεί σε μια παρέα», λέει ο κ. Μπαμπινιώτης. «Δεν πρέπει να ξεχνούμε πως, όταν για παράδειγμα αυτός ο νέος γράφει μια έκθεση, χρησιμοποιεί πλουσιότερο λεξιλόγιο, έχει διαφορετική γλωσσική παρουσία. Οι γλωσσικοί κώδικες εναλλάσσονται αυτόματα, ανάλογα με το συνομιλητή ή τις συνθήκες. Όλοι μας εναλλάσσουμε τους κώδικες επικοινωνίας. Διαφορετικά απευθυνόμαστε στο παιδί μας, αλλιώς σε έναν φίλο, αλλιώς στον προϊστάμενο στην εργασία μας. Εάν υπάρχουν νέοι που έχουν γενικότερα γλωσσικό πρόβλημα, αυτό σχετίζεται με τη μορφωτική τους στάθμη». Η άποψη ότι οι νέοι μιλούν με ένα λεξιλόγιο εκατό λέξεων «αφορά στερεότυπα χωρίς εμπειρικές βάσεις, καθώς δεν υπάρχουν μελέτες που να αποδεικνύουν κάτι τέτοιο. Πρέπει να καταλάβουμε ότι υπάρχει διαφορά ανάμεσα στην πραγματικότητα μιας γλώσσας και ένα ιδεώδες, που συνήθως σχετίζεται με το γραπτό λόγο», προσθέτει ο κ. Ανδρουτσόπουλος. «Οι νέοι δεν θα μιλήσουν ποτέ μεταξύ τους χρησιμοποιώντας τη γραπτή γλώσσα των συγγραμμάτων. Το λεξιλόγιο της ανεπίσημης επικοινωνίας είναι ούτως ή άλλως μικρότερο από εκείνο της επίσημης, ανεξαρτήτως ηλικίας». Τι λένε οι ίδιοι οι νέοι; «Εξαρτάται από την οικειότητα που έχεις με τον συνομιλητή σου. Δεν μπορώ να μιλήσω σε μια θεία μου με τον ίδιο τρόπο, όπως στον κολλητό μου», λέει ο Χάρης. «Εξαρτάται και από το θέμα και πόσο καλά το γνωρίζεις. Όταν μιλάμε για μουσική, επειδή είμαστε ενημερωμένοι γινόμαστε... Μπαμπινιώτηδες», προσθέτει ο Αχιλλέας. Η, όπως λέει ο 16χρονος Γιώργος, «αν κάποιος δεν καταλαβαίνει κάτι, ας ρωτήσει. Καλά, τι ζόρι τραβάνε;»...

«Μηχανές» κατανόησης

Ας μπούμε στα «άδυστα» του νεανικού τρόπου έκφρασης. Όπως επισημαίνει ο κ. Ανδρουτσόπουλος σε άρθρο του στον εγκυκλοπαιδικό οδηγό του Ηλεκτρονικού Κόμβου για την Υποστήριξη των Διδασκόντων την Ελληνική Γλώσσα (www.komvos.edu.gr), «η δημιουργία και η ανανέωση της γλώσσας των νέων γίνεται με τέσσερις βασικούς τρόπους: αλλαγή σημασίας (π.χ. κόκκαλο= μεθυσμένος) - δανεισμός, κατά κύριο λόγο από τα αγγλικά (π.χ. χάι= κεφάλτος, φτιαγμένος) - επιλογές προτύπων σχηματισμών λέξεων (π.χ. το επίθεμα -άς για κατηγορίες νεανικής κουλτούρας με αγγλική βάση, όπως γκραφίτας, μεταλλάς, σκινάς, κ.ά.) - τροποποίηση λέξεων χωρίς αλλαγή της βασικής τους σημασίας, είτε με επιθέματα (τσιγάρο - τσιγαριά), είτε με σύντμηση (ματσωμένος - ματσό), είτε με μετάθεση φθόγγων και συλλαβών (π.χ. μεναγκό= γκόμενα)».

Η «γλώσσα» αυτή υπακούει στους προαναφερθέντες γενικούς κανόνες, αλλά δεν παρουσιάζει ομοιογένεια. «Ο τρόπος επικοινωνίας των νέων διαφοροποιείται από ένα τεράστιο σύνολο παραγόντων, όπως η εκπαίδευση, το σπίτι και το περιβάλλον του νέου. Δεν είναι καν ενιαία σε μια πόλη, όπως η Αθήνα».

Όταν είσαι 17 χρόνων... «αλλάζεις εισιτήριο»

Με το χιούμορ και το πείραγμα στην «πρώτη γραμμή», η γλώσσα των νέων βρίσκει ολοένα νέους τρόπους να εκφράσει καταστάσεις και συναισθήματα της νεότητας. «Μια ημέρα, σε μια κουβέντα με τη μάνα μου της λέω «άλλαξα εισιτήριο» (σ.σ.: μου συνέβη κάτι απρόσμενο). Με κοιτάει και... φεύγει, τι να πει», λέει ο 17χρονος Αχιλλέας Λάλος. Οι νέες εκφράσεις εναλλάσσονται με γρήγορους ρυθμούς. «Ένα καλό που άκουσα τελευταία και το λέω και εγώ είναι το «έφαγα σπατ». Δηλαδή έφαγα ήττα, απογοητεύτηκα, απέτυχα. Το «σπατ» από πού βγαίνει; Από... το σπατόσημο», εξηγεί ο Γιώργος Ρόλης, 16 ετών. Βασική προϋπόθεση για την κατανόηση τέτοιων εκφράσεων είναι η γνώση των γλωσσικών μηχανισμών τους. «Το ρήμα έφαγα+συμπλήρωμα δηλώνει ότι συνέβη κάτι δυσάρεστο. Οι νέοι λένε επίσης «έφαγα φρίκη, έφαγα φλας, έφαγα πακέτο», κ.ά. Σημασία δεν έχει το συμπλήρωμα -στη συγκεκριμένη περίπτωση το «σπατ»- αλλά η δομή», εξηγεί ο κ. Ανδρουτσόπουλος. «Η έκφραση «άλλαξα εισιτήριο» δεν ανάγεται σε κάποιο δομικό πλαίσιο, σίγουρα είναι έκφραση... παιδιών της πόλης, πιθανώς και κάποιας συγκεκριμένης παρέας».